

ULIWMA BILIM BERIW MEKTEPLERINDE ÁDEBIYATTÍ OQÍTÍWDA ZAMANAGÓY BAĞDARLAR

Saparmatov Omar Shamurat o'gli

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Qaraqalpaq tili hám ádebiyatı tálim baǵdarı studentı

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19506029>

Annotaciya: Bul maqalada uliwma bilim beriw mekteplerinde ádebiyattı oqıtıwda zamanagóy qatnaslardıń áhmieti hám olardı ámeliyatta qollanıw máseleleri sáwlelendirilgen. Atap aytqanda, shaxsqa baǵdarlanǵan bilimlendiriw, kompetenciyalıq qatnas, interaktiv metodlar, mashqalalı bilimlendiriw hám málimleme-kommunikaciya texnologiyalarınan paydalanıwdıń nátiyjeliligi tallanǵan. Sonday-aq, bul qatnaslar arqalı oqıwshılardıń dóretiwshilik pikirlewi, sóylew kompetenciyası hám estetikalıq talǵamın rawajlandırıw jolları kórsetip berilgen.

Tayanış sózler: ádebiyat bilimlendiriw, zamanagóy kózqaraslar, shaxsqa baǵdarlanǵan bilimlendiriw, kompetenciyalıq kózqaras, interaktiv metodlar, mashqalalı bilimlendiriw, IKT, dóretiwshilik pikirlew, sóylew kompetenciyası, estetikalıq tárbiya.

Házirgi dáwir bilimlendiriw sisteması oqıwshılardıń tek teoriyalıq bilimlerde iyelewin emes, al olardı erkin pikirleytuǵın, dóretiwshi hám belsendi shaxs sıpatında qalıplestiriwdi talap etpekte. Usı kózqarastan, uliwma bilim beriw mekteplerinde ádebiyattı oqıtıwda zamanagóy kózqaraslardan paydalanıw úlken áhmiyetke iye. Sebebi, ádebiyat sabaqları tek ǵana kórkem shıǵarmalardı úyreniw emes, al oqıwshılardıń estetikalıq talǵamın, ruwxıy dúnyaqarasın hám sóylew mádeniyatın rawajlandırıwǵa xızmet etedi.

Ádebiyattı oqıtıwda zamanagóy qatnaslardıń tiykarın shaxsqa baǵdarlanǵan bilimlendiriw quraydı. Bul qatnasqa muwapıq, hár bir oqıwshınıń individual ózgeshelikleri, qızıǵıwshılıqları hám mútájlikleri esapqa alınadı. Oqıtıwshı sabaq procesinde oqıwshılardı belsendi qatnasıwǵa shaqıradı, olardıń erkin pikir bildiriwine imkaniyat jaratadı. Nátiyjede oqıwshı passiv tınlawshıdan aktiv qatnasıwshıǵa aylanadı.

Zamanagóy qatnaslardan jáne biri - kompetenciyalıq qatnas. Bul qatnas oqıwshılarda tek ǵana bilim emes, al onı turmista qollanıw kónlikpelerin de qalıplestiriwge qaratılǵan. Ádebiyat sabaqlarında oqıwshılar shıǵarmanıń mazmunın túsiniw menen birge, ondaǵı ideyanı tallaw, avtordıń pikirine múnásibet bildiriw hám óz juwmaǵın shıǵarıwdı úyrenedi. Bul bolsa olardıń logikalıq hám sın kózqarastan pikirlewdi rawajlandıradı.

Interaktiv metodlar zamanagóy qatnaslardıń ajıralmas bólegi esaplanadı. “Aqlıy hújim”, “tartıs”, “klaster”, “Venn diagramması”, “rollı oyınlar” sıyaqlı usıllar arqalı oqıwshılar sabaq procesinde belsene qatnasadı. Máselen, qanday da bir kórkem shıǵarmanı úyreniwde oqıwshılar toparlarga bólinip, qaharmanlardıń xarakterin talqılaydı yamasa shıǵarmanıń ideyası boyınsha pikir alısadı. Bul usıllar oqıwshılardıń pikirlew sheńberin keńeytedi hám sóylew aktivligin arttıradı.

Ádebiyattı oqıtıwda mashqalalı bilimlendiriw qatnası da nátiyjeli esaplanadı. Oqıtıwshı oqıwshılarga mashqalalı sorawlar berip, olardı óz betinshe izleniwge shaqıradı. Máselen, “Shıǵarmadaǵı qaharman ne ushın usınday jol tuttı?” yaki “Siz onıń ornında bolsanız qanday qarar qabil etken bolar ediniz?” sıyaqlı sorawlar oqıwshılardıń analitikalıq pikirlewin rawajlandıradı. Bul bolsa ádebiy shıǵarmanı tereń ańlawǵa járdem beredi.

Informatsiya-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish va zamonaviy sabaqlarning ahamiyatli qismi bo'lgan hisoblanadi. Multimedia prezentatsiyalari, videoroliklar, elektron sabaqlar orqali ko'rkam shi'riyatlar hamda janli hamda tushinikli tarzda taqdim etiladi. Masalan, shi'riyatning o'ziga xosligi hamda dasturlashtirish haqida videomateriallar ko'rsatish o'qitishda ko'p qiziqish oyatadi. Shunday-aki, onlayn platformalar orqali testlar hamda interaktiv taksirlar orinlash sabaq natijaliligini oshiradi.

Adabiyat sabaqlarida dasturlashtirish qatnashi qo'llanish va ahamiyatli. O'qitishga shi'riyat jazivi, qo'shiq dasturi, sahna ko'rinishlarini tayyorlash siraqli taksirlar beriladi. Bul bolsa olarning dasturlashtirish qabiletini ravajlantiradi hamda ko'rkemlik oy-pikiri baytadi. Asirese, rolli oyinlar orqali shi'riyat qaharmanlarini janlantirish o'qitishning sabaqqa bolgan qiziqishligini hamda oshiradi.

Jumlash aytqanda, ulushma bilim berish maktablari adabiyatni oqitishda zamonaviy qatnashlardan foydalanish o'qitishning bilimni tereqlashtirish, olarning erkin hamda sin ko'zqarastan pikirlashni ravajlantirish, estetiklik talgamin qalplestirishda ko'p ahamiyatga iye. Zamonaviy metodlar tiykarida sholkemlestirilgan sabaqlar o'qitishda belsendilikke shaqiradi, olarning dasturlashtirish potentsialini ashish beradi hamda adabiyatqa bolgan qiziqishligini oshiradi. Sol sebepli har bir oqitish o'z jumushida innovatsiyaliq qatnashlarni ke'nen qo'llanish zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. D'awletov A., D'awletov M., Qudaybergenov M. H'azirgi qaraqalpaq adabiy tili. Morfemika. Morfonologiya. Soz jasalish. Morfologiya. Nokis, 2010.
2. Qaraqalpaq tili imla qa'gydalar jynaqi. Nokis, 2016.
3. Qurbanbaeva B. Qaraqalpaq tili. Toshkent "Tafakkur avlod", 2020.
4. Uli, S. K. J. (2024). T. QAYIPBERGENOV POVESTLERINIY SYUJETLIK OZGESHELIGI. Eurasian Journal of Academic Research, 4(7), 96-101.